

»jer predstavlja kompletno izdanje izvora i znatno je jevtinije [...]« U svakom slučaju, ovo se pitanje ne može dalje ostavljati otvorenim.

Madžida Bećirbegović, Prosvjetni objekti islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini, donosi uz velik broj fotografija i tlocrta, zanimljivu i opsežnu studiju o razvitku i obilježjima muslimanske prosvjetne arhitekture u Bosni i Hercegovini, sa ciljem »da se da kompleksna slika svih vrsta prosvjetnih objekata islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini, koja će obuhvatiti ne samo arhitektonsku analizu nego i neophodne istorijske i druge podatke o tim objektima i uslovima u kojima su nastali«. U tom radu obuhvaćen je cijeli period 1463—1878, a najviše su obrađeni mektebi, medrese i biblioteke kao najbrojnije zastupljeni objekti.

Ešref Kovačević, Hududnama bosanskog vilajeta prema Austriji poslije Karlovačkog mira, prezentira kritičko izdanje turskog teksta ugovora o razgraničenju između Austrije i Turske, u prijepisu arapskim pismom, sa kritičkim bilješkama, prijevodom i faksimilima. Tu je zapravo dat veći dio sadržaja knjige istog autora: Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama Karlovačkog mira, Sarajevo 1973. U Navedenom djelu autor je obradio i nastavak granice prema Mletačkoj republici, te donio tekstove ahitnama (mirovnih ugovora) sklopljenih sa kršćanskim silama (bez faksimila). Iako je to važno pritanje historiografije, do sada nije bilo pokušaja da se tekst ugovora o granicama kritički izda, izuzevši rad Stjepana Srkulja, koji je obradio talijanski tekst ugovora (Vjesnik zemaljskog arhiva, Zagreb 1907). Ovdje izloženi turski tekst, na što autor posebno skreće pažnju, odlikuje se — za razliku od talijanskog — veoma korektnim pisanjem lokalnih imena i naziva, te je ono »u većini slučajeva izvršeno upravo na najbolji mogući način«.

Mehmed Mujezinović, Kronogram na Novopazarskoj banji, razrješava kronogram sa jednog novopazarskog hamama podignutog u XVI st., te utvrđuje do tada nepoznatu godinu izgradnje ove čuvene banje. Kao godinu gradnje utvrdio je 1002. koja odgovara 1594/95. godini po n. eri.

Bisera Nurudinović, Bibliografija jugoslovenske orijentalistike 1961—1962. godine, donosi iscrpnu i preglednu bibliografiju jugoslavenske orijentalistike za te godine. Radovima koji nemaju rezimea na stranom jeziku dodat je naslov na engleskom. Građa je raspoređena po naslovima: 1) Opći dio, 2) Arabistika, 3) Turkologija, 4) Iranistika, 5) Književnost pripadnika turske narodnosti u Jugoslaviji, 6) Islamistika, 7) Istorija, 8) Islamska umjetnost i spomenici kulture, 9) Zemlje i narodi, 10) Medicina i 11) Razno. Na kraju je kazalo imena. Na posljednjih dvadesetak stranica ovaj broj donosi zanimljive prikaze i ocjene novijih radova s područja orijentalistike.

Nenad Moačanin

ZIVA ANTIKA VII — XXIII, Skopje 1957 — 1973.

U HZ XI/XII (1958/59) prikazana su godišta IV — VI (1954 — 56) časopisa *Ziva antika* koji izdaje Seminar za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta u Skopju. Časopis okuplja mnoge suradnike iz zemlje i inozemstva, a u priložima se ne obrađuju samo pitanja s područja klasične filologije, tj. ne samo književne i lingviniističke teme, već se objavljuju i radovi iz područja antičke povijesti, arheologije, epigrafije i antičke umjetnosti. Upravo zbog bogatstva problema koje prilozi zahvaćaju nastojala sam u ovom prikazu članke rasporediti prema temama i prema stupnju njihove informativnosti sa stajališta povijesti.

1. *Povijest Grka i Rimljana.* — B. M. Stevanović, Neistoričnost kod antičkih autora, (XIII — XIV, 187 — 192), smatra da je u antici povijest shvaćena idealistički. Kao dokaze navodi poimanje svijeta u grčkoj mitologiji i legendama, gdje sve ovisi o natprirodnim bićima ili nadnaravno nadarenim ljudima. Najveći povjesničari, kako grčki tako i rimski, također ne pristupaju događajima, koje opisuju, materijalistički. Tako Tacit pripisuje glavnu ulogu u procesu zblivanja »volji ljudi i njihovim vrlinama«, a Ksenofont »bogovima i sudbini«.

Veoma je zanimljiv članak Miloša N. Đurića, Udruženje filozofije i politike u Rimljana (X, 103 — 124), koji potvrđuje Horacijeve riječi da pobijeđena Grčka »artes intulit agresti Latio« (Epist. II, 1, 156—157) utjecajem grčke filozofske misli u životu i radu nekih istaknutih rimskih političara. Sredinom II st. pr. n. e. taj se utjecaj očituje u Scipionovu krugu zaslugom historičara Polibija i stojika Panetija. U I st., u doba careva, Lucije Seneka udružio je u sebi filozofa i iskustvenog političara, ali mu nije uspjelo od svog učenika Nerona stvoriti dobrog vladara. Prema mišljenju autora, među vladarima-filozofima najviše se izdvaja Publije Elije Hadrijan. Istaknuta je ličnost i Flavije Klaudije Julijan koji je zastupao neoplatonističku filozofsku misao. U IV st. poznat je filozof-retor Temistije, a Sinenije iz Kirenije poč. V st. u svom govoru »Peri basileos« iznosi kritiku vladara i traži povratak starih rimskih vrlina.

E. Zografska, Za Augustiovot principat i negovata idejna podloga (XXI 1, 303—312), opisuje političke prilike u to doba, navodi mišljenja antičkih i suvremenih pisaca o Augustu i zaključuje da je Augustov principat bio najidealniji oblik društvenog uređenja na prijelazu iz aristokratske republike u carstvo.

Češki povjesničar P. Oliva daje dva veoma iscrpna i argumentirana priloga iz povijesnih zbivanja u Grčkoj: Lycurgan Sparta (XVI, 123—134) i Solon und seine Seisachtheia (XXI 1, 103—122).

J. Irmscher, Das Zeitalter Justinians (XIII — XIV, 171—186), prikazuje careva nastojanja da uspostavi Imperium Romanum i njegovu ulogu u političkim i kulturnim zbivanjima VI stoljeća.

2. *Povijesna zbivanja na području Jugoslavije.* — M. V. Garašanin, Contribution à la chronologie de l'âge du fer en Macédoine (X, 173—182), zaključuje prema povijesnim podacima i karakteru civilizacije da željezno doba na području Makedonije počinje tada kad se raspada mikenska civilizacija, razlikujući pri tom četiri osnovna perioda.

U članku »Contribution à la civilisation des Dardaniens à l'époque de la Tène« (VIII 1, 121—128) isti autor obrazlaže na temelju pisanih (Strabon) i arheoloških podataka da su između Dunava, Morave i Drima živjeli Kelti, Dardanci (Iliri) i Geto-Dačani i ističe zajedničke elemente njihovih civilizacija.

B. B. Gavela, Sur les premiers Illyriens dans le domaine Balkano-Danubien (VIII 2, 333—337), iznosi ove pretpostavke: da su postojala dva osnovna vala ilirskih migracija i da su njihovi nosioci Proto-Iliri, kojih tragove nalazimo u slavonskoj civilizaciji, i Iliri — predstavnici panonske i lužičke kulture.

J. Lučić, O migracijama ilirskog plemena Ardijejaca (XVI, 245—254), smatra da se to pleme u toku IV st. pr. n. e. spustilo na desnu obalu Neretve. Između 370. i 360. g. dolaze Kelti i potiskuju Ardijejce na lijevu obalu Neretve. Došavši sve do mora Ardijejci postaju opasni neprijatelj Rimljanima. Međutim, 135. pr. n. e. Rimljani ih pobjeđuju i tjeraju u unutrašnjost gdje Ardijejci s vremenom nestaju.

Invazija Kelta dodiruje se i u članku V. A. Stipčevića, Gli effetti economici dell'invasione Celta (X, 183—196), gdje se ona promatra s obzirom na utjecaj koji su Kelti izvršili na ekonomski razvitak Ilira u Panonskoj nizini. Potkraj

IV st. pr. n. e. dio Kelta se nakon poraza u Grčkoj nastanio u ovim krajevima te vlastitim iskustvima unaprijedio zemljoradnju (upotreba pluga) i iskorištavanje metala (Iliri su upotrebljavali samo broncu, a Kelti su uveli upotrebu željeza). Posebno je veliki procvat doživjela proizvodnja keramike što je utjecalo na razvitak trgovine.

Za poznavanje povijesnih zbivanja u našim krajevima treba istaći dva priloга Miroslave Mirković: *Urbanisierung und Romanisierung Obermoesiens* (XIX 2, 239—262) i *Süddillyrische Stämme im Illyrischen Kriege Octivians in den Jahren 35—33 v. u. Z.* (XVIII 1, 113—127).

U IV st. n. e. odigrali su se na području naše zemlje i sukobi o kojima piše J. Šašel, *The struggle between Magnentius and Constantius II for Italy and Illyricum* (XXI, 205—216). Pobijedivši Magnencijeve trupe 351. kod Murse i zauzevši 352. važnu stratešku zonu Claustra (vrata iz Ilirika u Italiju, Konstancije II uspio je uspostaviti svoju vlast nad Italijom i Ilirikom.

G. Alföldy, *Das Leben der dalmatinischen Städte in der Zeit des Prinzipates* (X 2, 323—337), veoma iscrpno i dokumentirano prikazuje urbanizaciju na području rimske provincije Dalmacije. Razlikuje nekoliko osnovnih gradskih naselja — ona koja su postala prije dolaska Rimljana, koja su osnovali Iliri, zatim grčke kolonije i naselja koja su osnovali Rimljani (kolonije i municipiji). Autor prikazuje njihov politički i privredni razvitak u okviru rimske države.

I K. Kurz obrađuje u dva članka problematiku rimske provincije Dalmacije: *Zu den treibenden Kräften in der wirtschaftlichen Entwicklung des antiken Dalmatiens* (XVII, 185—194) i *Zur Landwirtschaftsstruktur im römischen Dalmatien* (XVIII 2, 249—259).

F. Papazoglu, *Sur les koina régionaux de la Haute Macédoine* (IX, 163—171), zaključuje da su Rimljani na spomenutom području favorizirali sistem regionalne organizacije u »koina« kao vezu između centra provincijalne vlasti i lokalne uprave. Prema epigrafskim i književnim podacima postojali su »koina« u područjima Elimeje, Linkestika, Derriopos i vjerojatno Pelagonija.

Isti autor, *Le municipium Malvesatium et son territoire* (VII 1, 114—122) izvodi na temelju epigrafskih i arheoloških podataka da se antički centar kotara Požega — Užice nalazio na mjestu sela Visibaba kraj Požege. Može se zaključiti prema nadgrobnim spomenicima da je na tom mjestu bio municipij s nazivom Malvesatium.

I. Mikuličić, *Teritorija Skupa* (XXI 2, 463—484), određuje granice ove najjužnije upravne jedinice na području Gornje Mezije (priložena je karta) i prema danom planu prikazuje teritorij grada na temelju iskopina. Slijedi prikaz arheoloških nalaza.

P. Lisičar, *O Lihnidskoj akropoli* (IX, 231—233), ukazuje na činjenicu da je antički Lihnid bila gradina čiji su se ostaci sačuvali na brdu iznad Sv. Erazma nedaleko Ohrida. Lihnidani su upravo s te utvrde branili svoje posjede od napada Teodorikovih Gota 479.

Miroslava Mirković se također bavi problemom određivanja lokacije na temelju natpisa i arheoloških nalaza. U članku: *Rimski put Naissus — Scupi i stanice Ad Fines* (X, 249—257) iznosi da taj put ne ide najkraćim pravcem, tj. kroz dolinu Južne Morave, kao što obično smatraju prema Tabuii Peutingeriani. Nova istraživanja upućuju na zaključak da su postojale dvije stanice Ad Fines: kod stanice Ad Herculem i poslije Hammeo, što je dokaz za smjer puta kako ga rekonstruirati autorica članka. U prilogu: *Beneficijarna stanica kod Novog Pazara*,

(XXI 1, 263—271) dokazuje na temelju natpisa da je postojala takva stanica kod Novog Pazara na putu iz Dalmacije i doline Neretve preko Gornje Mezije u Makedoniju.

J. Lučić, Ponovo o otoku Tauris (XIII—XIV, 193—199), iznosi pretpostavku da Tauris odgovara otocima Šipanu i Šećedru. Prateći izvorne podatke u Hircija (De bello Alexandrino, c. 44—47) autor zaključuje da je Tauris otok Šipan.

3. *Pravna povijest Grčke.* — L. Margetić je napisao tri priloga koji se odnose na neke elemente pravnih odnosa u grčkom društvu. U članku: Pravo u Hesiodovu epu *Erga* kai *hemera* (XII 1, 39—49) utvrđuje osnovne pravne poslove što ih Hesiod spominje: posudbe, darovanja, zajmove, obaveze, kupnju nekretnina kod kojih se razabiru elementi nasljednog i bračnog prava. Dokazna su sredstva svjedoci i zakletva, a korijen obaveze leži u povjerenju (*pistis*, *fides*). U raspravi: O starogrčkom nasljednom pravu (XXIII 1, 109—139) autor prikazuje problem nastanka oporuke i zakonsko nasljedno pravo u Ateni; piše, nadalje, o izvanatičkim izvorima i prikazuje nasljedno pravo u Platonovim Zakonima. U raspravi: Dike *eksoules* i *eksagoge* u antičkom pravu (XIII—XIV, 39—65) objašnjava pravno značenje tužbe *eksoules* i tumači termin *eksagoge* kao neprijateljsko ponašanje jedne strane prema drugoj u borbi za posjed (do sada je prevladavala teorija da je to svečani formalni akt). Svoj zaključak dokazuje izvorima iz antičkih govornika i svjedočanstvom gramatičara.

Za našu pravnu povijest zanimljiv je članak istog autora: Psefizma o osnivanju grčke kolonije na otoku Korčuli (XXI 1, 190—204), u kojem prikazuje taj kameni spomenik prema tumačenju Brunšmida, Dittenbergera, Mayera, Burdta i drugih dodajući nove vlastite zaključke, u prvom redu pravno-povijesne, kritiku teksta i prijevod psefizme.

4. *Onomastičko-lingvističke rasprave.* — Ti su prilozii usko povezani s tumačenjima epigrafskih nalaza; izdvojiti ću neke za koje smatram da su osobito vrijedni.

D. Rendić-Miočević je napisao niz članaka pod zajedničkim naslovom »Ilirske onomastičke studije«. U čl. I (X, 163—171) prikazuje porodična i rodovska imena u Balkanskim Ilirima; čl. II (XIII—XIV, 101—110) obrađuje imena Firmus, Valens, Maximus u procesu romanizacije ilirskog onomastika; u čl. III (XXI 1, 159—174) piše o riditinskom onomastiku, a u čl. IV (XXI, 2, 381—397) o numizmatički i ilirskoj antroponimiji.

R. Katičić autor je ovih članaka: Die illyrischen Personennamen in ihrem südöstlichen Verbreitungsgebiete (XII 1, 95—120); Das mitteldalmatische Namensgebiet (XII 2, 255—292); Illyrii proprie dicti (XVI, 241—244); Epirska plemena i njihov jezik (XXI, 2, 375—380).

G. Kahlo napisao je također nekoliko članaka od kojih izdvajam »Bemerkungen zur Urgeschichte Kleinasiens« (XII 1, 121—142).

M. Budimir, »De Macedonum nominis vi atque origine« (XVI, 176—180), tumači postanak imena Macedones i smatra da je to grčki prijevod imena Kaukonos.

Ovdje treba istaći i niz priloga M. D. Petruševskog i P. H. Ilijevskog iz oblasti miknologije, pisanih najčešće s lingvističkog stajališta.

5. *Kritika i bibliografija.* — U časopisu je prikazan niz djela od kojih su većina značajan doprinos znanosti. Navodim neka od njih redom prema godinama i svescima »Žive antike«.

M. N. Đurić, Istorija starih Grka do smrti Aleksandra Makedonskog u odabranim izvorima, Naučna knjiga, Beograd 1955, (M. Mirković) VII (1957) 1, 143—145.

G. E. Mylonas, Ancient Mycenae the Capital City of Agamemnon, London, 1957, (D. Srejšović), VII (1957) 2, 280—282.

F. Schachermeyr, Poseidon und die Entstehung des griechischen Götterglaubens, München 1950 (D. Srejšović), isto, 285—288.

M. N. Đurić, Kroz helensku istoriju, književnost i muziku. Studije i ogledi. Beograd 1955, (D. Obradović), isto, 291—296.

J. A. O. Larsen, Representative Government in Greek and Roman History, Berkeley and Los Angeles 1955, (F. Papazoglu), VIII (1958) 1, 172—178.

B. Gavela, Preistoriska arheologija I, Beograd 1956, (S. P. Tutundžić), isto, 178—182.

»Stara Grčka«, u redakciji V. V. Struvea i D. P. Kalistova, Sarajevo 1959, (F. Papazoglu), X (1960), 373—378.

V. A. Sirago, L'Italia agraria sotto Traiano (Recueil de travaux d'histoire et de philosophie, 4-e serie, fasc. 16). Louvain 1958, (D. Petruševska), isto, 378—280.

A. G. Bokščanin, Parfija i Rim, Moskva 1960, (D. Petruševska) XI (1961) 1, 218—222.

A. S. Šofman, Istorija antičnoj Makedonii. Doellinističeskaja Makedonija. Čast' pervaja, Kazan' 1960, (F. Papazoglu), XI (1961) 2, 441—445.

M. MC. Crum and A. G. Woodhead, Selected Documents of the Principates of the Flavian Emperors including the Year of Revolution A. D. 68—96, Cambridge, University Press 1961 (D. Petruševska), isto, 450—453.

The Cambridge ancient history, Revised edition of volumes I & II, 1961—1962, (P. H. Ilievski), isto, 421—426.

P. Lisičar, Istorija na antičkite Grci so pregled na antičkite grčki kulturni spomenici, Skopje 1961, (D. Petruševska), isto, 432—435.

Tukidid, Povijest Peloponeskog rata, Zagreb 1957, (N. Majnarić), XIII—XIV (1964), 235—237.

Ch G. Starr, Le origini della civiltà greca, Roma 1964, (B. Stevanović), XV (1965) 2, 497—500.

Marko Fabije Kvintilijan, Obrazovanje govornika. Odabrane strane sa latinskog preveo, predgovor i komentar napisao Petar Pejčinović. Sarajevo 1967, (V. Gortan) XVII (1967), 293—294.

A. Stipčević, Gli Illiri, Collezione Uomo e mito 51, Milano 1966, (R. Vasić), XIX (1969) 1, 157—159.

A. Mitchel, Tacite et le destin de l'empire, Paris 1966, coll. Signes des Temps 18, (Č. Milovanović), str. XX (1970), 309—311.

Lexikon der Antike, Leipzig 1971, (I. Gađanski), XXI 2, 695—696.

Kornelije Tacit, Anali (prevela Lj. Crepajac), Beograd 1970. Tacit, Anali (preveo J. Kostović), Zagreb 1970, (K. Maricki Gađanski), isto, 700—702.

Antike Geschichtsschreibung und ihre gesellschaftlichen Grundlagen, Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock XVIII, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe I—II, Heft 4/5, 1969, (K. Maricki Gađanski), isto, 702—705.

Olja Perić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor

*IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE